

КНИГОВИЩЕ

ЗА

ПРОЧИТАНЕ.

КНИЖКА VI.

ГОДИНА I.

ШЕСТАТА КНИЖКА ОБНЕМА ТЪЯ:

1. Учебникъ по Географіята; 2. Бъл. народенъ календаръ; 3. Ръководство за Словесность; 4. Читанка за приготвяне къмъ Грамматиката; 5. Денъ, научно-политическо списанье; 6. Нашъ пріятель; 7. Знание—издание за наука и литература; 8. Развалитъ; 9. Беррійски-тъ села; 10. Платонъ; 11. Истжкмяване на човѣшката хубость; 12. Гимнастика; Добавяне на Бълг. Фр. Рѣчникъ.

**Учебникъ по географіята за въ физическо
етнографическо и политическо отношенія (?),
съставенъ на руски отъ . . . Віена 1875.**

Въ вето врѣме въ Египетъ тогавашнитѣ учени наречени *срачове* си имали за говорни свой отдѣлни езикъ, кой-то народат не е разбиралъ, още и свои тайни слова, іероглифи, и школата имъ были подъ земята, за да не гледа сѣки що са учать. Така само врачоветѣ сж познавали наукитѣ, електричество, фосфоръ, и други такиви, съ които тѣ сж правили чудесія предъ народат, който като неразбиралъ тайната на искусството, наричалъ го *магія*, а направачитѣ му магіосници.

Както въ ветъ Египетъ, тѣй до наскоро и въ цѣла Европа учениѣ сж имали школки Латинскіат езикъ за прѣдаване науки, щото за единъ ученикъ потрѣбно было нѣкоя и друга година да познава понапрѣдъ що-годѣ латински и сетитѣ да приблизи до *Свѣтовна Бывалица*, *Земеописъ*, *Смѣтачница*, и др. т.; довлѣ най-сетитѣ единъ Нѣмецъ прѣгрѣшилъ, та написалъ на езикъ народни една книга, която са пріела тогава съ много лошава око и нейніат списувачъ за нехрани-майка. По-сетитѣ като са окопитилъ свѣтат и осѣтилъ доброто и о-благата отъ народніат езикъ, исхвърлилъ Латинскіат изъ школата и вжвелъ говорніат, та днесъ у сѣки просвѣтенъ народъ са прѣдавать наукитѣ по бациніатъ му неговъ езикъ.

И ный Българитѣ ненаправихме малко нѣщо отъ кжмъ тая страна; ный са учяхме до наскоро по Гръцкіат езикъ, и най-сетитѣ, като го исхвърлихме отъ школата, испдихме и сжици-тѣ Гръцки владыци, които го говорятъ, та пожелахме да имаме народніат ни езикъ, и вла-

дыци родомъ Българи да говорятъ намъ Български, за да са разбираме по-лесно единъ другъ. А що са случева днесъ съ школата ни? намѣсто бащинѣятъ народенъ нашъ езикъ, ный имаме другъ, който не е нито Български, нито Русски, та, отъ вжмъ нея страна, испаднахме *отъ трънъ та на глокъ*. Още и нѣкои посѣгнаха да прѣведжтъ и напечатать за ученици школски книги, написани на единъ езикъ съ нѣ Български думи; а какъ ще са нарече той Български, кога думитѣ, отъ които е сглобенъ, не сж Български, намъ не ни постига умать. Зимете, да речемъ, новоизлѣзлатъ на свѣтъ *«Учебникъ по Географія-та за . . . въ физическо, етнографическо и политическо отношенія, съставенъ на руски отъ . . .* и ще видите, че тукъ нѣма нито една Българска дума, нито пакъ изричането е по свойщина Българска. Наистина, ный казваме: *рыба* и *рыбникъ*; а както въ езикатъ ни нѣма речъ *учеба*, то дума *учебникъ* е чужда и неразбиркава за единъ Българинъ; сжщо тжй сж и думи *отношенія* и *съставенъ*. А може рече нѣкой, че по *та* ставица са познава да е Българско, то пакъ и Руситѣ казватъ: *жаловането большое, шляпката худая*. Съ изричане *учебникъ по Географіята*, Българинъ разбира, че нѣкакъвъ добитакъ ходи отгорѣ по *Географія-та*, и др. т. Най-сетнѣ, ако ный Българитѣ имаме насърце да са учимъ, да са просвѣтвяваме, да са истжщяваме, на кжсо да речемъ да станемъ образовани човѣци на свѣтат, ный трѣбува да прѣгжрнемъ съ двѣ ржцѣ бащинѣятъ нашъ народенъ езикъ, да го сжберемъ, да го уработимъ, и да имаме сѣка надѣжба за напрѣднуване въ наукитѣ отъ него, че едно дѣте разбира най-добрѣ кога му говори училникатъ Български и то запомнева прѣзъ сичкиятъ животъ сичко щото чуе и научи на бащинъ езикъ.

Българский народенъ календаръ за проста (?) година 1875. Отъ Іанко С. Ковачевъ. Седма годишнина.

Слава Богу, ча са сподобихме съ едно сѣкогодишно списане, на което името е чисто Българско; ако и дума *Календаръ* да не е наша, нж и тя е позната отъ народатъ се едно както и рѣчь *вода*, и залудо щеше бжде да я побългарява човѣкъ съ — *годишни дни*, както го правять нѣкои та пишатъ намѣсто рѣчь *сюнтеръ* — *жба*.

Човѣкъ са смаева кога погледне една книга съ такава хубава и нашѣрена титла, и да неможе намѣри извжтрѣ нашъ народенъ езикъ, защото сичко е написано въ нея на единъ дрипавъ езикъ искжрпенъ вредомъ съ нѣ Български рѣчи непознати намъ. Искате ли да повѣрвате това? ето ви единъ доводъ: Дума *простъ* въ Българскиятъ езикъ значи: *неученъ, глупавъ, незлобивъ, сиромахъ, доленъ, простакъ*, и прѣсносно *простенъ*. *Тжй сж прости хора; той е облъченъ съ прости дрѣхи; не ставай толкова простъ; да ти не е просто*

да *направишъ това*. Ный са чудимъ, що ли е била крива година 1875, та я е опростилъ до толкова календарскіат издавачъ. Наистина, нашитѣ граматико-писачи дѣлятъ имената на *прости* и *сложни*, намѣсто да ги нарежтъ *едноставни*, *испржви*, *несглобени*, защото *прости* и *сложни* въ Бжлгарскіат езикъ ще рече *долни* и *покорни*; а пакъ отъ друга страна наука Грамматика между насъ не е още на прѣднала до толкова, щото да има свое отдѣлно нарѣчіе, та, ако разгледаме истинно, можемъ каза, че ный нѣмаме още и наша си Грамматика. «Така календарскіат издавачъ не струва злѣ, ако допхти отмахне това *притурно* име на годината, което погрозява и хубавитѣ шѣрки на пжрвіат образъ.

Напрѣдѣкъ, намѣсто: *напрѣднуване*, *напрѣднина*.

Развитіе, намѣсто *разширяване*, *растваряне*, *изостреване*; защото на човѣка само пжпжт му са *развива*.

Забавленія, нам. *залжгване*.

Урежда са, нам. *нарежда*, *нагласява*. *Тя не знае да нарежда* сирѣчь да приказва бивали работи.

Освѣнтъ това прѣдговорат и сичкитѣ статіи, както казахме, на тоя календаръ не сж написани на бжлгарски народенъ езикъ, та и ако са обрича календарскіат издавачъ да просвѣтява народат, той му пѣе на единъ писмовенъ езикъ, който сжщіат народъ нито говори нейдѣ, нито пакъ го разбира. Думи: *ржкуваме*, *водена* (отъ вода ли?), *скрижжали*, *по-точно-то изпълнение*, *обѣщания*, *ожидания*, *отношение*, *сношение*, *важни*, *сббития*, *ласкае*, *доставатъ*, и др. т., рѣдко ще са намѣри нѣкой Бжлгаринъ, който да имъ разбере значенето, за кее-то тѣ сж написали въ календарят. Така, ако писачницата на Бжлгарскіат календаръ има насжрце да просвѣтява и истжщява единъ народъ както е Бжлгарскіат днесъ, тя трѣбува да му дума на оня езикъ, който той разбира добрѣ, инакъ залудо ще са шѣри хубавата бѣла книга.

Ржководство за словесность отъ Д. П. Войниковъ. Віена 1874.

Най-сетнѣ прѣзъ тазъ година при многото *Ржководства* що излѣзоха на свѣтъ, ный са снабвихме и съ *Ржководство за Словесность*, което е написано на оня езикъ, който говорятъ Бжлгаритѣ прѣселенци въ Бессарабіа, за това и мжчно може са намѣри въ него нѣщо чисто Бжлгарски изречено. А пакъ отъ друга страна и самъ-си побратимъ Войниковъ са не е погрижилъ да побжлгари най-малко нѣколко научни думи; още и самата титла на книгата му има чуждо и

неразбиркаво име за единъ Българинъ. Така намѣсто *Словесностъ*, можеше по-добрѣ да се каже *Писмовностъ* или *Писмовна наука*, че отъ дума *слово* става *Словностъ*, та както се види тая книга мѣчно ще *ни запознае съ правилния и искусственъ образъ на езика ни*.

II. Войниковъ като учи людіето какъ да списувать и какъвъ езикъ да употрѣбвають, той самъ-си са отбива отъ правіат пѣть, сир. той казва: «Колкото думитѣ и изричанеата сѣ по свойщината на езикат, толкова бывать и по-пріятни. Употрѣбенитѣ чужди думи и изричанеа колкото и да сѣ блѣскави и сладкогласни, не благодарять ухото на Българина и не привличать сѣрцето му, както оныя думи и изричанеа, които сѣ по духат на бащиніат му езикъ — езикъ съ който той отъ малъкъ са е отхранилъ и порастналъ.» (обр. 16). Това е добрѣ казано, а по-доло що иде никакъ не вѣрви споредъ горѣречената наредба.

«*Дѣйствието* расправя за главното произнасяніе словото и за тѣлесното движеніе на оратора. Старитѣ сѣ давали особна важность на тая часть отъ Риториката; тѣ сѣ казвали, че чрезъ (?) една жива декламация и едно впечатлительно тѣлодвиженіе ораторат може да влияе най-добрѣ върху духа на слухателя.» (обр. 264); Тукъ има само една Българска дума: *расправя*.

«Писма писани за интереса на второ лице по-главни сѣ: *известителни* или *сѣобщителни*, *свѣтователни* или *поучителни*, *сѣжалителни* и *срадователни*» (обр. 105). Свѣршаѣтъ *телни* на горѣреченитѣ притурни имена нѣ само, че не сѣ сладкогласни за единъ Българинъ, нѣ и иматъ за него друго значеніе; да речемъ: *храни-телна крава*, съ тѣя думи Българинъ разбира: *ты храни телна крава*, кога днешніат ученъ разумѣва: *крава, която храни*; така свѣршаѣтъ *телна* на притурнитѣ имена, който не са намира въ сѣщо народніат ни езикъ, споредъ нашъта Писмовностъ са нарича *злунавина*. По свойщината на Българскіат езикъ иде да се каже: *крава хранилиница*, или *хранилищеска крава*; *електричество положникъ*, или *положническо электричество*.

Както и да е, тая книга може да послугува на ученицитѣ да видятъ най-малко, че има на свѣтат и *Писмовна наука*, която учи да нареждаме, нагласяваме, и сключеваме добрѣ мыслитѣ си въ писмовніат езикъ.

Читанка за приготвяніе къмъ Грамматика-та Сѣбрана отъ Т. Икономовъ- Вiena 1874.

Ный Българитѣ отъ памтивѣка, или іоше прѣди похристияняването ни, сме говорили сѣщіат езикъ, който думаме и днесъ; това доведатъ народнитѣ ни пѣсни.

Марица тихо думаше :
 Сестрици, сестри по-малки,
 Хайдете да са позапремъ
 И малко сжнець да поснимъ ;
 Която сестра подрани,
 Тя и другитѣ да выка,
 Тритѣ наедно да тръгнемъ,
 Да видимъ тогазь, да видимъ,
 Коя ще да ни заmine и т. н.

Мысльта на нѣкои учени, че сегашниат ни говорни езикъ е една испоразвадена оставка отъ Старо-Българският черковенъ, та, кога пишеть да гледаме да са приблизяваме по кжмъ майката, е безосновна, па и ако беше тжй, то умрѣлиат не са сжживѣва никогашъ ; за то ный трѣбува да прѣгжрнемъ съ се сжрце народниат нашъ езикъ, прѣзь който си са разбираме днесъ, да го избродеваме и да го уработеваме доклѣ стигне да бжде говорни и писмовни езикъ на свѣстки и учени човѣци !

Поведень отъ една такава ржждѣсала мыслъ и побратимъ Т. Икономовъ е написалъ една много потрѣбна книжка за дѣцата на име » *Читанка*.» Колкото за изгледъ и като доводъ на щото казахме, ный нареждаме по-долу нѣколко думи извадени отъ нея *Читанка*, която можеше да бжде много добръ чисто Български и да я разбира сѣки Българинъ, ако Т. Икономовъ са погрижеше повечко за тазъ работа.

Ето тѣзь думи :

Читанка що ще рече ? Отъ *берж* става *бранъ* и *беридба* ; отъ *четж* — *четень* и *четеница*, а *читанка* отъ дѣ ? Ный молимъ т. Икономова да истжлгува прѣзь вѣстницитѣ значенето на тазъ дума, отъ кой говоръ произлазя и какъ е скроена.

Извадени отъ статіи : *За Бога и за Исуса Христа*.

Конецъ нам. край, свършакъ. *Конецъ* на Български ще рече *нишка*.

Жилище, нам. кжща, стая.

Нужда, нам. потрѣба, неволя.

Тьло, нам. снага, трупъ.

Вездьсущъ, нам. сѣкждѣ сжщъ, сесжщъ.

Невидимо, нам. невидидно, невидовно.

Всемоущъ, нам. семоущень.

Прѣмждѣръ, нам. прѣбразумень, остроумень, че *мждѣръ* ще рече *миренъ*, *тихъ*. Той са мждри като млада булка.

Бжджцето, нам. бждното.

Всевьдуущъ (?), нам. сезнаецъ.

Откровение, нам. открыване, разказване.

Непостижимо, нам. непостижно.

Възможно, нам. можно.

Слѣдующія, нам. тойзъ; *ражда*, нам. истича.

Постоянно, нам. застояно, сивгашно.

Урокъ, нам. ука, учене. *Ако има ука, има и отука.*

Невѣста глава прѣклони

На деверови рамена.

Дордѣ я удома завели,

Деветъ и баби баяли,

Десета стара свежрва,

Па не можле да избавятъ

Невѣсти вжрли уроци,

Уроци юще почуди,

Нж ми са съ душа раздѣли

Хубава Стана Полонка. (пар. пѣс.)

Съкратено, нам. скъсено.

Ижлно (съ що?), нам. по-наджлно.

Скърбъ, нам. жалба.

Състояние, нам. заможность. *Той е заможень да даде.*

Избавитель, нам. избавникъ; *обѣщаніе*, н. обричане.

Спаситель, нам. спасъ; *язычниците*, н. невѣрниците.

Желаемо, нам. желасно; *посланичество*, н. испращане.

Избавленіе, нам. прошка, простене, отжрване.

Припознавать, нам. познавать.

Испжлять, (съ слама ли?), нам. извжршать.

Обр. 24. *памъри*, нам. помысли; *нападие*, нам. навали, спустне; *хищни*, нам. грабливи.

День, научно-политическо эписанье. Година I. Брой I.

Говорниат езикъ е едно отъ най-безцѣнитѣ ни схчева; той различава човѣка отъ сичкитѣ живини и гадини; неговата разлика прѣдѣля народитѣ на тоя свѣтъ. Прѣзъ говорниат езикъ ный си са разбираме единъ другъ, нѣ само кога са виждаме ликомъ, нж и кога сме на далечъ едни отъ други, и тогава той са выка *писмовни*. Мысльта на нѣкои сегашни наши учени да има една разлика между говорни и писмовни езикъ е проста глупавина, защото днесъ сичкитѣ просвѣтени народи пишатъ и говорятъ еднакъвъ езикъ. По зла честь млозина книжовници отхвжрлятъ бациниат нашъ народенъ езикъ, та говорятъ и пишатъ нѣ както дума народат, и се като са затичатъ да распржѣтнуватъ просвѣтене между Бжлгарскиат свѣтъ, ти пишатъ и печѣтатъ книги и вѣстници на единъ случайнъ езикъ, който ный Бжлгаритѣ не разбираме. Единъ отъ такивато учени е и нареждачат на *Денят*, кой-

то списува цѣли редове думи безъ да помисли да ли четцитѣ му ги разбиратъ или нѣ. Намъ са струва, че най-първата длъжностъ на единъ вѣстникарь е да познава и да знае много добръ говорниатъ езикъ на оня народъ, за когото той списува вѣстници, а пакъ то излазя днесъ наопакъ; зато са наехме да направимъ нѣкои бѣдѣжки отъ първиатъ образъ, брой 1, отъ Карапетровиатъ *День*, за да послугуватъ както уплътване на списувачитѣ му. Тыя сж:

Както отъ *гледамъ* става *гледъ*, тжй и отъ *денвамъ* — *день*, което ще рече *загубване*; правописането да оставимъ на страна, че Българитѣ въ разговоратъ си са разбиратъ и безъ него. Така дума *день*, кога е сама самнитичка, както стои на челото въ п. Карапетровиатъ вѣстникъ, има две значенеа: 1 *загубване* и 2 *празникъ*. *Купихъ тазъ дрѣха да ми са намира за день*. Наистина, *день* може да изрича и *свѣтлина*, нж тогава трѣбува споредъ свойщината на езикатъ ни да са притури единъ или ставица *ятъ*. *Денятъ е свѣтлина, а ноцта е тжмнина*; единъ *день*, два *дена*, и т. н. На Български иде заглхнато, нито са разбира добръ, кога са каже: *день е свѣтлина, а ноцъ е тжмнина*. Въ Пловдивъ кога дойде пощата, сѣки пыта: *дойде ли денятъ*? а никой не казва: *дойде ли день*? За то побратимъ Карапетровъ не струваше злѣ, ако оправеше челото си по-набългарски съ притурването на две три словца още, за да стане *Денятъ*.

Стойностъ, нам. врѣдностъ, чинене, струване.

Вѣсти, нам. обажданеа.

Частни помѣстания, нам. странни или людски смѣстеванеа.

Управление, нам. управа, или писачница.

Взлага са, нам. товари са; *уреждаме*, нам. нареждаме, нагласяваме, списуваме. *День* е дума еднозначуща (?) съ думата *свѣтлина*; нам. речъ *день* има единакво значене съ дума *свѣтлина*, или *день* ще рече и *свѣтлина*. *Задаткъ*, нам. задавка. Българитѣ казватъ: *зевка-давка*, а нѣ *датка*. *Връзъ себе*, нам. връзъ себе-си; *тежка служба*, нам. тежка работа; *обѣщания на читателитѣ*, нам. обричанеа на четцитѣ. Ный не щемъ да са обричаме съ тжжести думи на четцитѣ си; *бжджщата наша дѣятелностъ*, нам. бждната наша дѣйностъ.

За началата (?) на които служимъ и за цѣльта, която водимъ, нам. за-началята на които слугуваме и заради залогатъ, който лучимъ или мѣримъ. Това можеше по-добръ да са изрече чисто Български.

Краткостъ, нам. кжсичкото; *положителностъ*, нам. здравостъ, истина.

Въ всички части, нам. въ сичкитѣ дѣлове, или ако иска нѣкой да отбѣгне ставица *тъ*, трѣбува да са изрече въ единственъ брой: въ сѣки дѣлъ, въ сѣка наша потрѣба, въ сѣко наше прѣдприемеане.

Трудимъ, нам. ще са грижимъ, ще затичаме, ще са лутаме, ще са мжчимъ, ще залитаме. Добръ щеше бжде, ако хвжряхте и малко *день* вржъзъ бациниат нашъ народенъ езикъ.

Постепенно, нам. постжпално; *каджри*, нам. похватни.

Многозаслужившата (?!), нам. съ джйното си много дтстояване; *полутжмнина*, нам. држзгавина.

Необходимостъ, (обхождамъ Бжлгарски ще рече: обыкалямъ наоколо), нам. неизбжжностъ; *всички*, нам. сичкитъ или сжкиго.

Поздравъ (кой ли е поздравъ отъ тжхъ?), нам. Много здраве тжмъ.

Най-сетнъ, ный прочетохме и цжлят листъ отъ край до край и разгледахме сичко яко добръ; ный го намжрихме, колкото отъ страна на писмовниат му езикъ, пжленъ съ шилове и бодове, вржли и некипжли. Ето единъ показъ: «Преда да постжпимъ (?) въ изложенето (?) на дневнитъ (?) питания и събития (?) относително (?) до тукашнитъ изобщо джржавни и частно (?) наши народо черковни работи, ние сме длжжни да преговоримъ поне (?) по важни (?) събития (!), които са случиха отъ нова година на самъ.» Това не е Бжлгарски езикъ; това е дрипавъ писмовенъ езикъ искажрпенъ съ нж Бжлгарски думи.

Нашъ пріятель. Превелъ Н. П. Константиновъ. Віена 1874.

Нашата книжнина са снабви още съ една книга за прочитане на име «*Нашъ пріятель*.» Тя е списана на русски езикъ, за да послужи на рускитъ ученици да изучаватъ тжхниат си езикъ, за то е казано тамъ: «*Тя учи постепенно ученика и на отечественный языкъ, като малко по малко го запознава съ думы, които понапрждъ му сж были неизвжстни*,» та споредъ нея единъ Бжлгаринъ, на мжсто да учи бациниат си езикъ, той са запознава съ рускиат; за то пржвождачат е напечтталъ рускитъ ржчи съ полегати слова, ето какъ:

Обр. 7-й. Ажъ съмъ *навыкналъ* да ти говорж сж правичко, намжсто Бжлгарското: Ажъ сжмъ са научилъ или обржгналъ. *Навыкнамъ* Бжлгарски ще рече *сжжмревамъ* нжкого.

Обр. 10-й а бы я *внимательно* разгледалъ, нам. ако быхъ внимналъ по-добръ да я разгледамъ.

Обр. 12-й. Коего пожива въ себе-си (?) *жидкоститъ*, нам. кое-то пожива тежливоститъ.

Обр. 13-й и за туй са звжтъ *домашни животни*, нам. и за това ги казватъ дребенъ добитакъ (овцжтъ).

— една особенна *порода*, нам. единъ другъ (отджли) ощиръ.

Обр. 17-й. болното животно може да зарази, нам. отъ болніат добитакъ прихваща и здравіат.

Обр. 21-й. сетнѣ имъ турѣжъ *поливъ* за да не тажтъ и да лѣбѣтъ (?), нам. сетнѣ ги глижосвать или имъ турятъ глѣчь, за да не таятъ.

Обр. 15-й. Разбира са че *жилицето*, или по-добрѣ кѣщата трѣба да бѣде свѣтлива, топла и суха, нам. Разбира са, че стаятъ въ кѣщата трѣбува да бѣдять свѣтливи, топли и сухи. Както отъ дума *дѣте* става *дѣтище* тѣй и отъ *жило* — *жилице*, така на Български *жилице* ще рече прѣголѣмо жило.

Другадѣ прѣвождачат има руската рѣчь напрѣдъ и до нея нашата, или пакъ изяснена съ прѣдлогъ *или*:

Обр. 17-й. За просты сапогы (ботуши).

Обр. 24-й. сѣка *хищна* или граблива.

Обр. 49-й. Колкото пищата (храната) по-добрѣ питае (храни).

Отъ горѣзабѣлѣженитѣ покази сѣки свѣстенъ и остроуменъ може разбере, че побратимъ Константиновъ съ книгата си «*Нашъ пріятель*» иска да ны учи руски, а нѣ Български, за това тя не е нашъ пріятенъ, тя е нашъ врагъ.

Отъ друга страна ако пригледа човѣкъ по-добрѣ речената книга, ще види, че п. Константиновъ ако и да даскалува повече отъ двайсетъ години, още е пѣшакъ въ знаянето на бащиніат си езикъ; той пише: *отечественныя*, нам. бащиніат. *Отечественіа* на български ще рече *калугерскіа*.

Обр. 62-й *месото не го пуцать въ студена вода*, нам. месото го не пуцать въ студена вода, и др. т.

Знание, издание за наука и литература.

Брой I . Година I.

Печѣтнитѣ наши книги започнаха да излизать на свѣтъ бържѣ и много, та споредъ тѣхъ ако смѣтне нѣкой, може ре, че и между насъ Българитѣ народното просвѣтене зима прѣднина. Човѣкъ намира веќе доста готовъ платъ за изостреване и убогатяване на умат. Едно е само още, което бѣрка, че малцина сѣ онизъ, които да напишатъ нѣщичко да го разбира лесно сѣки Българинъ.

Честити бѣхме да видимъ и пѣрвиатъ брой отъ «*Знание за наука и литература*,» който прочетохме съ голѣма радостъ и разгледахме харно писмовніат му езикъ; за това можемъ каза, че реченіат листъ като са уприличи съ Цариградски, е написанъ много по-чисто Български. Въ небываличната приказка *Станка*, освѣнъ нѣколко думи, които изброеваме по-долу, другото е много добрѣ снолучено отъ кѣмъ

нея страна. Ако и да има въ Станка малко нѣ Българско изричане, то е пакъ простено на едни людіе, които отколѣ живѣять далечъ отъ народат и нарѣдко намиратъ Българи да са разговарятъ съ тѣхъ. Така за да си повторимъ думата, писмовніат езикъ на *«Знание за наука и кни-жнина»* стои много по-горѣ отъ *ржководимитъ костенурки* на п. Бобчева, отъ *заклученитъ испытанеа* на п. Енчева, отъ *порази-телното вишегласіе* на Вѣкат, отъ *въстникарското помѣстеване* на п. Карапетрова, и др. т. То е срамата намъ, които живѣемъ между народат да не можемъ да напишемъ още нито една призовка чисто Български, ако и да плащаме на седмина Българи професори, нж са губимъ като патки въ мжгла съ единъ случайнъ и дриповъ езикъ, скро-енъ отъ нѣколцина не свѣстни. *Умуляват се членоветъ на чита-лището*, намѣсто: поканени сж книговицнитѣ ставове или другари да заповѣдате утрѣ . . .

Изъ небываличната приказка *«Станка.»*

Разказъ, намѣсто: приказване; *трудолюбивъ*, нам. работливъ; *живописни*, н. купописни; *нужни*, н. потрѣбни; *донесе*, н. принося; *обычно*, н. обичливо; *невинна*, н. незлобива; *утѣшително*, н. расту-шно; *утѣши*, н. прѣговори; *сжсѣди*, н. близосѣди (тука нѣма що да са сжсѣжда); *по-важно*, н. по-голѣмо, по-значилническо; *отчаяние*, н. обезнадѣждване; *разказва*, н. приказва; *печали*, н. жалба, тжга; *по-утѣшилъ*, н. растушилъ, прѣговорилъ; *зелени мѣсечинки*, н. сини мѣсечинки; *кажи ми какво искашь да ми кажешъ*, н. кажи ми що искаше да ми прикажешъ; *жертви*, н. жартви; *проговорихъ*, н. про-думахъ; *совѣсть*, н. свѣсть; *бѣдната*, н. клетата, горката; *нападать*, н. мжмрятъ; *даже*, н. и още; *сжвѣтъ* (свѣтъ ли?), н. настаняване; *спокойна*, н. мирна; *сжжалене*, н. смиляване; *нещастіе*, н. злоче-стина; *пріатели*, н. пріетени; *копиле*, н. пичъ; *отказаха*, н. отре-коха; *да са посжжтвуамъ*, н. да са (по) допытамъ; *щастливитѣ*, н. честититѣ; *гонимо*, н. погнато; *побѣди*, н. надвиванеа; *бжджца*, н. бждна; *покольные*, н. потекло; *пролива*, н. рони.

РАЗВАЛИТЬ.

Защото въ сегашно врѣме има повече блазнене и присторка отъ колкото самохубавина, зато ный хытруваме за сичко. Сжщитѣ развали не ни сж угодни, ако тѣ не сж докрай мжлчаливи, усамотени и пусти. Толкова по-злѣ за тѣхъ, че нематъ изгледъ и прилика, що имъ иска-ме; толкова по лошо най-вече за тѣхъ, че сж были населени, навиз-дани и употрѣбени отъ диешни човѣци, и дѣто потрѣбноститѣ за жи-вотѣтъ на сегашнитѣ людіе са размѣсватъ съ напомневанеата отъ ве-тинитѣ: тѣ ни са виждатъ неразбрани. При това такиви сж повечето

развалитѣ отъ Рома; зато и тѣ ни хвацать очитѣ. Людіе-то казвать, че поглѣдѣтъ на човѣка уврѣжда развалитѣ: споредѣ мыслѣта ми, той имѣ бѣлежи едно опрѣдѣлено врѣме и едно значене. Кога гледамъ развали верѣдѣ нѣкое пусто поле, нищо не ми обажда за изминалитѣ години, нищо не ма прави да мѣря ветитѣ врѣмена съ сегашнитѣ; нищо най-вече не ми показва какви преобращанеа сѣ са сбѣждали на тая земя. Азъ имамъ прѣдѣ очитѣ си по-добрѣ образѣтъ на съсипването отъ колкото образѣтъ на врѣмето и на различнитѣ му промѣненеа. Нж кога сѣмъ по рѣтъ Палатинѣ въ Рома, и да обиждамъ тоя изгледенъ лабиринтѣ лозя, колиби и развали отъ самодържавни палати, сичко това размѣсено и растурено, както и сѣчева за оранѣ и кошници за гроздоберѣ да сѣ наредени извѣтрѣ на една романска полвина порутена сграда; или кога сѣмъ верѣдѣ Форумѣ, една чудна сбирщина направи отъ сѣкій вѣкъ натрупани едни врѣзѣ други; тукъ Табуларія (народно-управнитѣ архиви), тамѣ, Сентимѣ Северовій вратникѣ (джга), по-нататкъ Фокасовій спонецѣ; на дѣсно, градина Фарнезѣ, видѣ по-нови развали отъ дѣ-то са влазя въ ветитѣ развали на Палатинѣ; на лѣво, Сентѣ-Комѣ и Сентѣ-Дамянѣ, двама светіи, кои-то сѣ останали въ тѣхній храмѣ намѣсто двама-та юнака, Ремуса и Ромула; и верѣдѣ това натрупване памятници отъ сѣкое врѣме, Романецѣтъ да кара своитѣ впрѣгнати съ волове кола: така кога гледамъ на сѣкоя стѣпка днитѣ що ги пипамъ или що ги е пипалѣ баща ми, и днитѣ отъ прѣди двѣ хиляди години, тогава, я, вѣрвайте ма, въ тая срѣща и въ това чукнуване на ветій животѣ съ новій що развалитѣ си иматъ сичката сладкодумность; тогава е що казвать сичко щото знаять; и това щото знаять, то щеше бѣде много малко нѣщо, ахъ! освѣнѣ подрѣбноститѣ за архитектура и за изгледностьта отъ археологіа, га че ли да нѣмваха нищо друго да кажать на ученостьта и на знаянето. Нѣ, онова щото знаять, и тамѣ е тѣхната сладкодумность, то е, че прѣди три хиляди години човѣкъ е живѣлъ тукъ; човѣкъ, да са разбиремъ тукъ, а нѣ архитекторѣтъ, кунписецѣтъ, каменодѣлецѣтъ и сичто щото обыча ветарѣтъ, а човѣкъ съ свои-тѣ мысли, съ своитѣ страсти, съ своитѣ поревки и угоди, съ своитѣ тегла; човѣкъ, който обыча и който мрази, който убива и който затрива, сирѣчь животѣтъ! че то е животѣтъ на човѣка и не заличливій печѣтъ по тіа назиждени каманіе, който ги прави изговорни и хубави. Отжмнете мыслѣта за човѣшкій животѣ; махнете тоя коларѣ, който минува прѣзъ Форумѣ, тоя коларѣ, пѣрвій клупѣ на тая верига човѣци раздѣлени съ стѣпала на родове, който вѣскачва вѣковетѣ и са привѣрзува до Кесара, отжмнете човѣка; тіа каманіе нѣма веке нищо да кажать на твоята дума, и едвамъ ли тогава да поискваха очитѣ ни да ги питать.

Така не оплаквайте за лозето, което расте между развалитѣ на самодържавній палатѣ, и за гроздоберѣтъ, дѣто става тамъ; защото сичко това,

да го речемъ още единъ пжтъ, е животътъ, и вамъ е потрѣбно имането на днешній животъ за да осѣтите едноврѣмешній. Безъ тѣя лозя, ще бжде тамъ само архитектура. Мисльта за искуството щеше крые отъ васъ мисльта за човѣка, и то е тая мисль за човѣка и за животътъ, която прави голѣмината и добронравната хубавина на развалитѣ.

Въ Помпей, въ тоя градъ, който наблизява сѣкій день да са развие отъ савантъ на пепельта, която го засыпваше, азъ видѣхъ за двадни тридни, ако човѣкъ нѣма нѣкой свой прѣдмѣтъ за учене, ако нее нито искусственикъ, нито археологъ, тжга-та дохожда, тжгата, която не става никогажъ въ Рома, въ расходкитѣ по Палатинъ или по Авентинъ, по тѣя ржтлини пжлни съ развали и лозя. Отъ що ли произлазя това? Защото Помпей, трѣбува да са каже, е единъ музей, най-изгледній отъ сичкитѣ музеи. Нж тамъ, както въ единъ музей, искуството и ученето гаче ли сами продумвать. Вый са чудите за кунописнитѣ образи и за статуйтѣ; вый са учете за животътъ на едноврѣмешнитѣ людие; ето тѣхнитѣ театри, технитѣ храмове и тѣхнитѣ сждници; ето по каменицата на улицитѣ коленицитѣ, дѣто сж ги правили колата имъ; нж сичко това е единъ часъ отъ животътъ на човѣщината, схванатъ въ вжрвежътъ си отъ спузата на Везувій и спрѣнъ; това е една дыря отъ образътъ на врѣмето, останала напечатана и закована за сѣкогажъ. Нж тоя часъ, ако са отжжне отъ веригата на другитѣ часове, никакъ не е животътъ, нито пакъ това бжрзо едно слѣдъ друго извжрвяване часове, деніе и човѣци, което наричаме свѣтъ; то е една капка въ свѣтътат, и какъ искате? размислеването, затворено въ тая капка, да изнеможѣ ли тамъ скоро? Така въ Поззуоло, въ Байо и въ Кюмо виждамъ животътъ и врѣмето напечатани во расхжрлянитѣ самъ тамъ развали, защото идолопоклонскитѣ храмове сж са обжрнали на христіански чергови или на лозарски колыби, защото при паметницитѣ сѣкогажъ са е намиралъ човѣкъ, на когото намирането може бы да е было съсипническо; нж за она, кой-то обыча да дыри непрѣжжнатій вжрвежъ на годинитѣ, каква ли придобывка има ако прѣминалитѣ родове сж забѣлѣжили тѣхній прѣходъ по каменицитѣ що сж са стропалили или по каменицитѣ що сж съизждали? Развали-тѣ, които приказвать само единъ часъ отъ човѣшкій животъ, сж студени еднообразни; оныя само сж плодовици за размислеването, които можътъ да приказвать много часове, па иматъ своитѣ рани и своитѣ страданеа отъ сѣкій вѣкъ да показвать, като бѣлѣгъ на тѣхно-то отъ вѣка прѣбждване всрѣдъ човѣцитѣ. Едно подыръ другото извжрвяване на родоветѣ около тія вети паметници, които сѣкій вѣкъ смалаява; тамъ е, повтарямъ да рекж, онова, което показва добронравната голѣмина отъ развалитѣ; друго-яче развалитѣ сж само едни музеи.

БЕРРІЙСКІТѢ СЕЛА.

Плѣднѣиѣсточната Беррійска страна има нѣколко доста чудни мѣста. По край главнѣй пѣтъ прѣзъ нея, кѣдѣ Паризъ до Клермонтъ, като има най-много села, мѣчно е на единъ пѣтникъ да са догади за хубавината на мѣстоположенеата, които сѣхъ наблизѣ; нѣхъ за оня, който иде да тѣхри сѣника и тишина па са вмѣжнеше въ една отъ завойнитѣ и лѣхатушнитѣ патеки, които излазятъ сѣкогажъ на друмътъ, завчасъ ще са видятъ хладни и тихи мѣста, зелени ливади, омыслени и мѣлчеливи рѣки, гѣсти гори сѣхъ елхи и оксени, скупомъ една прѣтна, простичка и овчарска саморасть. Напустѣ той ще дыри изъ околътъ на раздалечъ много часове нѣкоя покрита сѣхъ плочи кѣща. Тѣхнѣхъ сивъ дымъ да трипери задъ листѣто, едвамъ ще му обади за наблизаването на единъ сламенъ покривъ, и ще сѣгнѣда задъ орешакътъ по рѣхтината врѣхътъ отъ една черковица; подиръ нѣколко стѣпки ще намѣри една звѣхничка сѣхъ оглозгани отъ мѣхътъ черепици, дванайсетъ распрѣхтнати кѣхщички, обыколени сѣхъ плетища; една рѣка сѣхъ единъ мостъ отъ три била, единъ увратъ грѣбища, оградени сѣхъ посадени трѣнѣ, четѣре дѣба на ширъ и една развалена кула: и това наричатъ по тѣхъ мѣста вето село.

Нищо не може да са мѣри сѣхъ мирътъ на тѣя непознати села; тамъ не сѣхъ проникнѣли нито прѣмѣнната, нито искусствата, нито учената лудничавость за издырванеа, нито чудовище сторѣжа, което наричае майсторѣа. Размирицитѣ едвамъ сѣхъ са осѣтили тамъ; и сетѣхъшнѣй бой, отъ кой-то зема-та е завардила една несѣгледачна дыря, е воюването на хугенотитѣ сѣхъщо католицитѣ; прѣдането му е остало още толкова неизвѣстно и толкова блѣдно, щѣто, ако бы да попытате селянитѣ, тѣй ще ви отговорятъ, че тѣя нѣща сѣхъ са сбѣждали още прѣди двѣ хиляди години; защѣ-то главната добродѣльность на тоя видъ орачи е безгрижнѣстьта за ветинитѣ. Вѣй може да прѣминувате прѣзъ дѣржавитѣ (чи-флицитѣ) имъ, да са молитѣ Богу прѣдъ Светитѣ имъ, безъ да ви прѣмине прѣзъ главата нѣкое прѣмѣжде да чуѣте спѣхъйската годишнина за тѣлака нито чудното заповѣдане за вѣрность. Тежката и мѣлчеливата свойщина на селянинътъ нѣма никаква еднаквѣсть отъ тѣя мѣста. Него нищо го нераздрѣзнява, нищо го неочудва, нищо го не привлича; отъ случайното ви вѣрвене въ пѣтеката му нито си възвива главата; и ако го попытате за пѣхътъ на еди-кой градъ или на еде-коя дѣржава, сичкѣй му отговоръ ще бѣде сѣхъ едно засмиване отъ добрина, за да ви покаже, че не е измаменъ отъ твѣята глума. Беррійскѣй селянинъ неразбира, че нѣкой вѣрви на пѣтъ безъ да не знаѣ добръ дѣхъ отѣива. Едвамъ ли кѣхчето му ще прѣеме да полавне подыръхъ ви; дѣхцата му ще са скрѣятъ задъ трѣхнакътъ, за да са отѣрвятъ отъ погледътъ ви или отъ пытането ви,

и най-малкото отъ тѣхъ, ако е вървѣло наедно съ братята си, кога сж бѣгали, ще падне отъ страхъ въ прокопѣтъ и да выка да плаче съ се сила. Нж най-хладнокрѣвнѣи образъ ще бжде отъ единъ голѣмъ бѣлъ волъ, неизбѣженъ старей на сичкитѣ паши, който, като вы гледа безъ мигнуване око отъ срѣдѣ расталакѣтъ, ще са види да държи на почетъ сичката по-малкозначилническа и по-малко доброволна челядъ на оплашенитѣ юнаци. Да оставимъ на страна тая студенина при допадиуването на чуждинецѣтъ, орачѣтъ на тѣя мѣста е добъръ и гостопрѣимни, както тихитѣ му сѣнки и джховититѣ му ливади.

Нищо не можеше исказа хладѣтъ и хубавината на тѣя лжкатушни пжтеки, които вжрватъ на кривини съ своенжравіе подѣ сѣвгашнитѣ си люлки отъ листіе и отварятъ на сѣко въззвиване една нова поляна сѣкогажъ по-спотаена и по-зелена. Когато пладнешко-то слжнце достигне до стржкѣтъ дебелиата и гжстата трѣва на ливадитѣ; когато буболечкитѣ пїснатъ яката и прѣпилецѣтъ пжтпаджчи съ либовъ изъ ливаднитѣ брѣзди, хладѣтъ и мжлчането сж вижда да са оттеглеватъ у завоитѣ; вы можете да ходите тамъ единъ цѣлъ часъ безъ да чуете другъ выкъ освѣнъ хвжргнуването на едно черно дрозде до приближаването ви, или подскачянето на нѣкое зелено и лжскаво като зумрудъ зѣбче, което е спало въ нѣкой полѣгнатъ папуръ. Тоя прокопъ обнема и той единъ свѣтъ отъ живини и една цѣла гора отъ растеци. Быстрата му вода тече безъ ручене като са прѣчистева по гливата, и милкува мекичко крайщата отъ водната трѣва; джлгитѣ трѣви наречени водни ивици, и увиснатїи власатъ воденъ мжхъ, триператъ непрѣстайно изъ тѣя малки мжлчаливи завои; жжлтата стжрчи-опашка тича тамъ по пѣсакѣтъ на гледъ пжргаво и честито; брашланѣтъ и повойтъ му правятъ джги за сѣнка дѣто славейтъ крые гнѣздото си. На пролѣтъ тамъ сж само цвѣтя и хубавъ джхъ; на есень, жжлтитѣ тржикосливки са вчекнуватъ съ родъ по клоновѣтъ си, които прѣзъ априлія ще побѣлѣятъ най-първомъ; чжрвената капина, на която тржніето сж крѣхки, остава на мѣсто черничовїи цвѣтъ, и држвче тржнка натоварено съ хвандаци отъ вжлна, дѣто сж ги оставили по него овцѣтъ пжтеомъ, ще стане сиво отъ диви възкиселички тржнки.

ПЛАТОНЪ.

Платонъ е ималъ саморастно една яка снага. Отъ джлгитѣ негови пжтуванеа той си былъ увредилъ здравіето; нж пакъ са оправилъ като джржалъ една вжрла умѣреность на сичко, малко несгодность само му остала що по нѣкогажъ го ловило тжга, както е ставало на Сократа, на Емпедокла и на други славни човѣци.

Той е ималъ брѣзнитѣ редовни, почетенъ изгледъ, кротки очи, разширено голо чело, широки грѣди, високи рамена, много благородность въ стоенето, крѣпкостъ въ вѣрвежѣтъ и смиреностъ въ вѣншността.

Той са е изричвалъ мудро; нѣ пріетността и увѣренето са виждали гаче ли истичать отъ жунитѣ му.

Майка му была отъ сѣщата челядь както и Солонъ, и баща му отъ едно колѣно съ Кодруса, сѣтнѣшній царь въ Атина. Той прѣминалъ младото си врѣме съ кунописъ, съ свърня и съ различни обученеа за испичане. Той са родилъ съ една силна и многоприлична присторка. Той е списалъ дитирамби, обучевалъ са е въ епическій видъ, сръщналъ своитѣ стихове съ Омеровитѣ и ги изгорилъ.

Нему са сторило, че театрътъ е можалъ да му отплати загубитѣ за тая жертва, та за това съставилъ нѣколко трагедіи; и когато актеоритѣ са готвили да ги прѣдставятъ, той са позналъ съ Сократа, зарѣзалъ списанеата си, и са прѣдалъ съ се сѣрце на философіата.

Той осѣтилъ тогава една силна потрѣба да бѣде поносенъ на човѣцитѣ. Воюването въ Пелопонисъ было развалило добронѣравіето и разглезило обычаитѣ: славата да ги намѣсти раздразила неговото самолюбіе. Размиренъ деня и ноця отъ тая голѣма мисль, той чакалъ съ нетѣрпене часѣтъ дѣто, като стане сѣдникъ, да бѣде заможенъ да одвое ревността си и дарѣтъ си; нѣ расклатенето що истеглила народноуправата прѣзъ сѣтнѣшнитѣ години по воюването; честитѣ размирици, които, отгорѣ за малко врѣме, прѣдставили тиранството се въ пострашенъ видъ, смѣртъта на Сократа, неговій наставникъ и неговій пріетенъ, и размыслеванеата, които надокарали толкова случки въ умѣтъ му, склонили го завчасъ, че сичкитѣ управи сѣ докачени отъ неизлѣчливи болести, че работитѣ на смѣртнитѣ сѣ, тѣй да са каже, изнадеждени, и тѣ ще бѣдять честити само кога философіата са натовари съ грижата, за да ги управи. Така, като са отрекълъ отъ кроежѣтъ си, той опрѣделилъ да умложи своитѣ си познанаеа, и да ги посвети на нашето поучене. Съ тая помисль, той отійшълъ въ Мегара, въ Италия, въ Цирена, въ Египетъ, и вредомъ дѣто човѣшкій умъ былъ зель прѣднина.

Той былъ около четирьсетъ години, кога е пѣтувалъ въ Сициліа, за да види Етна. Денисъ, Сиракузкій тиранъ, пожелалъ да са разговори съ него. Разговорѣтъ станалъ за доброчестина, за провоеждіе и за истинска голѣмина. Платонъ като рекълъ, че нищо нѣма по-долніо и по-злочестно освѣнъ единъ неправедливъ князь, Денисъ ядосанъ му казалъ: «Вый говорите като единъ бліошко. — И вый като единъ таранъ,» отговорилъ Платонъ. Отъ тоя отговоръ насмалко останало да си изгуби животѣтъ. Денисъ му не далъ воля да влѣзе въ единъ корабъ, който са завращалъ въ Грѣція, освѣнъ слѣдъ като поискалъ отъ капитанина да го хвърли въ морето, или да са остави като единъ никакъвъ робъ. Той е былъ продаденъ,

откупенъ и докаранъ въ своята татковина. Падыръ нѣколко врѣме, Сиракузкій царь, невѣщъ отъ біене свѣсть, нж завистливъ за почитането на Гржцитѣ, пратилъ му книга; и като го молилъ да са смили за разговортъ му, той пріелъ тоя непогледедни отговоръ: «Азъ нѣмамъ врѣме да си напомневамъ за Дениса.»

На вржчането, Платонъ хваналъ единъ редъ въ живѣянето си отъ който никогажъ са неотмѣстилъ. Той продължавалъ да са ненамиса въ общи работи, защото, споредъ него, ный не можемъ да са поведемъ кжмъ доброто нито съ увѣрене, нито съ сила; нж той набралъ распржстнатитѣ познаниеа по оныя мѣста дѣто е прѣминуваъ; и като ся е допитвалъ колкото са може, отъ разсжжданеата на философи-тѣ, кои-то сж быле прѣди него, той сглобилъ отъ тѣхъ една наредба, която изяснилъ въ списаниеа си и въ разговоритѣ си. Неговитѣ списаниеа сж видѣ разговорни. Сократъ имъ е главний говорникъ; и людѣто казвать, че за доброто на това име той разказва мыслитѣ що е разбралъ или освоилъ.

Неговото достоинство му направило врагове: той самъ-си са повлѣкълъ отъ тѣхъ и е изливалъ въ списаниеата си една люта подигравка противъ млозина прочути списувачи. Я, той я слага за смѣтка на Сократа; нж похватътъ съ който ся управя, и различнитѣ брѣзни що можеше прикаже нѣкой отъ него, довеждатъ, че е ималъ, най-малко въ младостта си, доста наклоность за сатира. При сичко това, враговетѣ му не побжркувать никакъ мирѣтъ, що неговата сполука или неговата добродѣйность заджржа въ сжрцето му. Той има истинска добродѣйность отъ която щогодѣ е пріелъ саморастно, а за другото е ималъ голѣма, мжка доплѣ го придобые. Той сж былъ родилъ жжлъ, а сега е най-смиренъ и най-тжрпеливъ човѣкъ. Либовѣта за славата или за прочуването вижда ми са да е была пжрвата му, или по-добрѣ да кажа, едничката му страсть; азъ мысля, че той осѣща тая ревность, на която е често прѣдмѣтъ. Той е мжченъ и спотаенъ за оныя, които вжршять сжщата работа като него, отворенъ и лесенъ за оныя що истій ги наставля, и сѣкогажъ е живѣялъ съ другитѣ Сократови послушници — съ обвѣрване и охалность, като е вникнувалъ непрѣстайно за напрѣднуването имъ като и за потрѣбитѣ имъ, ужтевалъ е безъ слабость и безъ вжрлость тѣхнитѣ наклоности кжмъ почтени прѣдмѣти, и ги е оправялъ повече съ покази отъ колкото съ своитѣ уки. Отъ тѣхна страна, неговитѣ послушници извдигатъ почитането доръ до таченето, и чуденето доръ до пустовѣрството: вые ще ги видите сжще тжй да ся затичать да си джржжтъ високи и обли рамената, за да иматъ нѣкоя лика и прилика съ него. Така е въ Етіопіа, когато царѣтъ има нѣкоя нужда въ снажній кроежъ, царедворцитѣ обыкнувать да са погрозять, за да му заприличать.

ГИМНАСТИКА

или

СНАЖНО ОБУЧАВАНЕ.

(Виждѣ книжка 4-та).

Бройтъ на гимназіитѣ за снажното обучаване, у Грѣцитѣ и Риманитѣ, е былъ доста голѣмъ, нѣмало градъ нито градище безъ гимназіа. Градъ Атина е ималъ три: Лицей, Киносаргъ и Академіа. — Въ Спарта, Платанистѣтъ и сичкитѣ мѣста сж быле гимназіи, дѣто сж са обучавали здрави и яки момци.

Тогавъ сж смѣтали три вида гимнастика: войнишка, борячка и лекарска. Войницитѣ са обучавали въ пхрвата; втората искарувала боряцитѣ; третата са употрѣбавала, съ сполука, за нѣкои болести и за сички нужди (vices) на снажната направа.

У тѣя народи, снажнитѣ обучаванеа сж са имали като задължено добавяне на сѣко момско отгледване. Свѣтътъ пращаль дѣцата си на обучаване както ги проважда днесъ на школото; и отъ това разбрано вършене произлязало, щото роденитѣ слаби, немошни или пустали души, придобывали тамъ едно добро здраве и една за приказъ сила. Той приказва за едно множество прѣдни човѣци, които длѣшнѣяли натѣя обучаванеа за яката си снажна направа и за добронравната си дѣйность. Питагоръ, Сократъ, Платонъ, Епаминондасъ, Темистоклъ, Агесиласъ, Кесаръ, Катонъ, Адриенъ, Маргъ-Аврелъ, и др. т. сочѣтъ съ прѣстъ тая истина. Снажното обучаване не е помагало само да порастева плѣтна-та (matérielle) сила, подаденето и здравето; нж и още е растваряло и хубостѣта на кровежитѣ, подавало е на вървежѣтъ и на различнитѣ стоенеа прѣтность и гиздавина. Между лицата, които сж видѣли облага отъ реченото, споменува са Алкивиадъ и Антиннисъ за мѣжотѣ; Аспасіа и Лаисъ за женитѣ. Най-сетнѣ, човѣкъ може си помисли колко е была голѣма значителностьта що едноврѣмешнитѣ сж имали за снажното обучаване, отъ приказкитѣ на Платона и Аристота; тѣи двама голѣми философи сж глѣдали като недостижна една управа, която щеше прости да ся заборава тойсъ занаятъ.

Ако захванемъ отъ испрѣвностьта на снажнитѣ обучаванеа и да ги диремъ до днесъ, ще видимъ, че тѣя сж започенали отъ юнашкитѣ врѣмена; тѣ сж угаснали у сичкитѣ народи въ вѣта Грѣція и у близосѣднитѣ народи; отъ тамъ тѣ прѣминали въ Италіа. Расколѣтъ на

Марсово поле, въ Рома, былъ е една прѣширока гимназіа, дѣто нѣ само момцитѣ сж са обучавали на сякакъвъ видъ игри, нж, и гладіаторитѣ сж правили кжрвави обиванеа, за да залжгватъ Романитѣ. Слѣдъ мржтвешкитѣ игри въ расколѣтъ, забранени отъ Константина, излѣзли гимнаическитѣ: скачането, тичането, боренето, и др. т. Прѣзъ срѣдній вѣкъ е имало обучаване съ каруци и колесници, ѣздене на конь и біене съ сабя. Благороднитѣ по него врѣме са прѣдавали, отъ дѣтинско, на едно войскареско снажно обучаване, което имъ давало якость и подадене.

Снажнитѣ обучаванеа са намиратъ у сичкитѣ народи по земята. Насждѣ, казватъ прочутитѣ пжтувачи, Коокъ, Бугейнвилъ, Перронъ, Вейлантъ Хумболтъ, и др. т. са срѣща, всрѣдъ пустинитѣ и по пещъчливитѣ крайща на Океанъ, дивій човѣкъ да са затича за прастеването на снагата си, съ войскарески игри, съ хоро и съ различни обучаванеа, дѣто подаденето и силата са сподобеватъ съ вѣнци. Варварскитѣ народи иматъ една саморастна гимнастика на която са обучаватъ сѣкій день. У исташенитѣ и образованитѣ народи изнамирването на барутѣтъ, като промѣни начинѣтъ за докачване и закрыване, докара малко по малко забравянето на снажнитѣ обучаванеа: отъ това забравяне както са види е произлѣзло едно намаляване сила и подадене между населенеата въ градоветѣ. Прѣзъ доста много врѣме, въ Европа, не са слушало векеда са говори за гимнастика, и тжмо на 1587 Меркуріалисъ я искаралъ пакъ на свѣтъ. Около 1775 и 1776, Фуллеръ, въ Англитера, и Симонъ, въ Франца, обнародвали две списанеа за гимнастика. Найсетнѣ, то было останало на Кліаса, отъ Бернъ, да съживи, въ цѣла Европа, гимнастическій занаятъ, и да направи да станатъ общи добринитѣ му.

Кліасъ слѣдъ като доказалъ, въ Швейцаріа, сполучливитѣ сетнини отъ тоя цѣровитъ начинъ, той поискалъ да пріеме одобренето отъ оня народъ, който му са виждалъ да прѣдставя умовитій вжрвежъ въ Европа. Така той отійшълъ въ Паризъ, на 1816, и почелъ медицинската Академіа съ едно поучително списане вжзъ гимнастическій начинъ. Академіата отредила завчясъ една коммисіа съставена отъ млозина нейни най-изборни ставове, която слѣдъ като разбрала начинѣтъ на Кліаса, здрависала го съ добро напрѣднуване.

Днесъ, въ Европа, въ сѣвоя столица за момцитѣ и за дѣввойкитѣ има общи и странни гимназіи за снажно обучаване, които са управятъ доста добрѣ.

Гимнастиката, пріета като занаятъ, обнема:

1. Дѣйни или мышчани обучаванеа;
2. Страдателни или люлчени обучаванеа;
3. Мирѣтъ или почивката.

Дѣйнитѣ обучаванеа обнематъ сички игри, които турятъ въ дѣяне мышчаната наредба: вжрвежъ, тичане, скачане, играене хоро, боре-

не, биене съ сабя, плуване, и др. т. и др. т. Отъ тѣя обучаванеа мышцитѣ надобелявать, ставоветѣ наякнувать и придобывать една чудна похватность да извѣршевать сякакъвъ видѣ мѣрданеа. Човѣктъ са почувда да вижда слаби момци, отъ една немошна снажна направа, да дождатъ отъ гимназіата яки и силни, слѣдъ нѣколко мѣсеца обучаване; нехарнитѣ, тежкитѣ или харлавитѣ души, придобывать тамъ една ненадѣйна лекость и клисавина. Най-сетнѣ, човѣкъ може каже, че мышчаната гимнастика докарва пѣргавина и сдѣржане, и настанява силата.

Страдателнитѣ или *люлченитѣ* обучаванеа обнемать сичкитѣ обучаванеа, кога нѣкой са остави да го носятъ или да го возятъ. Тогава мышцитѣ са намиратъ на миръ; нѣ, докараното мѣрдане отъ една чужда причина, са разнася по сичката снага, проникнува въ сѣчевата и прѣобразява осѣтливо тѣхнитѣ вѣршенеа: — носилнѣй столъ, окаченитѣ и неокаченитѣ кола, люлката, вѣрлюшката, плаването съ ладѣа, ѣзденето конь, и др. т., направенѣй трѣсъ и клатене отъ люленето улеснява сичкитѣ извѣршеванеа изобщо, и най-вече оныя, които сѣ за смилането и за храненето. — *Мирѣтъ* или *почивката* докарва вѣкъ сачевата ни едно безсилно влѣане, което прави да отслабнува тѣхната живность.

Така снагата са намира непрѣстайно подъ владането на тѣя три реда: или тѣ са мѣрда отъ само-себе-си, или приѣма мѣрдането отъ една чудна причина, или сѣди мирна и почива.

По врѣме на почивката, саморастѣята добавя направенитѣ испрѣди загуби отъ дѣянето; нѣ, ако тая почивка трае много, слабостѣята дождожа и побѣркува потрѣбнитѣ вѣршенеа на животѣтъ. Така да са отмахнува тая изнеможителна причина, саморастѣята е наредила, за сѣкоя врѣстъ една самободна гимнастика. — Прѣвъ пѣрвото дѣтинско, подхвѣрлянето или подмѣтането що подойницата прави на придавчето, дѣятъ видидно вѣкъ крѣхката снажна направа; нѣ, завчасъ като започне дѣтетото да си мѣрда ставовете, човѣкъ го гледа да са дѣрпа и да са клати сякакъ. — Прѣвъ младинитѣ, обучаванеата сѣ сѣще тѣй бѣрзи и сякакъви; момченцата, дарени съ една извѣхредна ходежность и буйность, не могатъ много врѣме да стоятъ мирни. — Прѣвъ дѣвойническата врѣстъ, момцитѣ са прѣдавать самъ-си, отъ ищене, на сякакъвъ видѣ игри, това врѣме е най-добро да ги настани нѣкой на редовни обучаванеа. — Посетнѣ, прѣвъ годинитѣ за женене, момцитѣ, като станатъ веке по-разбрани и оцѣнявать облагата, що сѣ видѣли отъ самороднитѣ обучаванеа, ходятъ си често съ добра воля въ гимназіитѣ.

Човѣкъ трѣбува добръ да разбере, че потрѣбнѣй и неизбѣжнѣй сговоръ, за да види най-голѣма облага отъ гимнастиката, сирѣчь да си раствори силата както въ сѣщото врѣме и хубостѣята на кроежитѣ, тойсѣ сговоръ са намира въ пѣстрината на обучаванеата; нѣ, трѣбува

щото расхвърлеването на त्या обучаваеа да са прави по различните мышчани гръстове на трупътъ и ставоветъ. Опытането показва, че човѣкъ не трѣбува никогажъ да обучава отлѣчно само единъ ставъ или само едно сачево, когато другитъ да сж напустнати за да почивать; отъ това произлиза що то пхрвитъ придобываъ една безмѣрна голѣмина, когато другитъ оставать пустали и докарваъ една неприѣтна противоположность. Сичкитъ професори, които искать непрѣстайната дѣйность на единъ или много ставове, показваъ отъ това вжршене, че играчитъ на хоро иматъ пишѣлки безмѣрно голѣми наспоредъ лактетъ имъ и гръдитъ имъ, които сж малко порастнали; а тварницитъ иматъ чудовищни рамена наспоредъ пишѣлкитъ имъ, които сж останали малко крѣвени, и др. т. и др. т.

Д Ъ Й Н И О Б У Ч А В А Н Е А.

Вжрвежътъ е най-простичкото както и най-самораистното отъ сичкитъ самородни обучаваеа; той размжрдева прасцитъ по пишѣлкитъ, и единъ дѣлъ мышци по трупътъ и рѣцѣтъ. Забѣлѣжено е, че махането рѣцѣ на прѣднео и на заднео, става въ противна посока отъ махането на пишѣлкитъ тѣй, што горнитъ ставове сж равновѣсни прѣтъ на снагата. Вжрвежътъ по една стрѣвна поляна, было възбрѣзно или низбрѣзно, иска по-яко мышчано мжрдане отъ колкото по едно равнище. Кога възлазямъ, снагата са надвѣева на прѣднео; кога слазимъ, тя са джржи на заднео; колѣнетъ сж прѣгжнати и крачкитъ сж много по-кжсп. Добрѣ е, сегасъ тогасъ, да са обучаваме умѣрено на त्या два вида вжрвежи.

Вжрвежътъ улеснява повечето отъ вжршенеата на нашъта направа; той докарва пощянка и поревка, помага на смилането, засилеа обикалянето на крѣвѣта и умложавя ситнѣй росенъ потъ. Нж, колкото умѣренѣй вжрвежъ е добъръ на вжршенеата ни, толкова насилнѣй вжрвежъ имъ е непоносни, споредъ уморяването, отпаднаването и откапнуването що докарва.

Расходката, или умѣренѣй вжрвежъ, прѣобразява тѣжнитъ и наскжрбенитъ характери, тя ги растушава, раздумва, прѣговаря, и нѣкой пѣтъ ги и развеселява; тя е помощъ на безработнитъ людѣ и имъ докарва залжванеа. Расходката по весели мѣста, подъ дебели сѣнки, по край гори, всрѣдъ напжстрени съ цвѣта ливади, распилява напѣгнуванеата на умътъ, мрачнитъ мысли и припаднаванеата на кривондѣлитъ (меланхолицитъ); и често са случавя што оня, който е излѣзалъ изъ кжщѣ тѣженъ навжсенъ, да иде удома-си, подыръ расходката, съ една отъ се сжрце прѣтна радость. Причината на това промѣняване са намира въ раздражневането, на което мышчаната наредба е сѣдалото; по врѣмето на това раздражневане мозакътъ си почива, и вжршенеата, които са падать на осѣщането сж доста много спрѣни.

Вжрвежътъ и расходката пощо сж саморастни обучаванеа, и са недовеждатъ никакъ, едноврѣмешнитѣ и нынѣшнитѣ людїе не сж ги обнели въ гимнастиката; ный продумахме за тѣхъ, за да вникне свѣтътъ вжъз облагата имъ и потрѣбността имъ.

Гимнастиката, прїета като занаятъ, са дѣли на три отдѣла:

Първій отдѣлъ обнема *тичане, скачане, борене* и тѣхнитѣ вторни дѣленеа.

Вторій отдѣлъ обзема искусство *плуване, мьтане, вжрвене* по една клатлива, тѣсна джка; да са *катаремъ*, да са *закачаме*, да са *люльемъ* и да увардемъ свжршено равновѣсіе.

На третій отдѣлъ са падатъ *войскаарскитѣ* обучаванеа: гимнастическа крачка, *біене съ сабя, иране хоро, ѡздене конь и иране на вжже*.

ПРЖВЪ ОТДѢЛЪ.

Припкане, тичане. — У Гржцитѣ и у Романитѣ тичането е было едно обучаване на почетъ; то е отваряло Олимпійскитѣ много прочути игри, дѣто людїето сж ходили отъ сичкитѣ страни на ветїй свѣтъ, да са надпиратъ за вѣнцитѣ. Платонъ настанява да са обучаватъ съ тичането нѣ само момцитѣ нж и дѣвойкитѣ. Сенека, ако и да не е оцѣнявалъ яко борячнитѣ обучаванеа, нж пакъ настанява Луциліуса да са обучава съ тичане и припкане, както едно многопоносно обучене.

Опрѣдѣленїй расколъ за игритѣ на припкането са е наричалъ *стадіумъ*, защото е ималъ джлжина единъ стадъ, около деветдесетъ метра. Скороходцитѣ были голи; оныя, които исприпкували стадътъ отъ единїй край до другїй, само единъ пжтъ, сж са наричали стадски скороходци; а оныя, които, безъ да си отджхнатъ, сж го исприпкували два пжти, достойни были да са выкатъ двостадски скороходци. Освенъ това е имало два вида тичанеа: бжрзо тичане и припкане безъ отджхнуване.

Гржкката Антологіа споменува за единъ младъ козарь отъ Милетъ, на име Полимнесторъ, който улавялъ зайцитѣ тичешкомъ. и, на четырсетъ и шестата Олимпіада, спечѣлилъ цѣната на Олимпійскитѣ игри. Солинъ приказва, че скороходець Ладасъ припкалъ съ толкова бжрзина и лекость, щото краката му не оставяли никаква дыря по пѣсакътъ; единъ паметникъ былъ направенъ за негова почетъ. Човѣкъ срѣща, въ Бывалицата, припканеа безъ отджхнуване токо-речи за неповѣрване. — Филиппидъ исприпкалъ четырестотинъ стада отгорѣ за двадни. — Филонидъ, скороходець на Александра Великій, отишълъ, за единъ день, отъ Сиціона до Елисъ; раздалечтъ между тья два града е хилядо и двести стада. — Анистисъ прѣхвжрлилъ, за двайсетъ и чети-

ре часа, хилядо и сто и петдесет стада, които отдѣлять Атина отъ Лакедемоніа. — Плинъ говори за единъ момъкъ, който, за шесть часа, зелъ седемдесетъ и петъ хиляди стѣпки. Исчудването за една толкова чудовищна бѣрзина ще са уголѣми, казва той, кога нѣкой познае, че самодържець Тиберъ, прѣзъ отиѣването си въ Германіа, при брата си Друсуса, не е можалъ да земе повече отъ двесте хиляди стѣпки за двайсетъ и четири часа, сирѣчь педесетъ хиляди стѣпки за шесть часа, като пукналъ много коніе.

Човѣкъ не може смѣлча показътъ на оня грѣцки войскарь, който, слѣдъ бойтъ при Маратонъ, дѣто той са билъ на войска, около шесть часа, припналъ, се обрѣженъ, стигналъ бѣрзешкомъ въ Атина, и падналъ мрѣтви като изрѣкълъ тыя думи:

Грѣцитъ надвигъ!

Тичането прави да нарастевать долнитѣ ставове, докарва растѣрсенеа на сичкитѣ чѣрва, и улеснява да си работять слободно; то има най-вече прѣголѣмо вліяне възъ вѣршенето на дѣхалното сѣчево, та по причина на това вліяне за припкането трѣбува едно простѣпно на-прѣднуване и едно смѣтнато вѣме ради стоенето и силата на дѣхалата, Човѣкъ трѣбува сѣкогажъ да почнува да тича умѣрено, сетнѣ малко по-бѣржко; най-подырѣ да одвое бѣрзината; нѣ, прѣди да постигне това, трѣбува добрѣ да смалява бѣрзината на припкането, защо, едно отведнашно спирање верѣдъ една голѣма бѣрзина можеше докара дѣхални лоши случки.

Човѣкъ не трѣбува яко да обучава на тичане немощнитѣ отъ двата рода: това обучавање, което е потрѣбно сѣкій часъ, най-сгодно е за нарастеването на грѣднитѣ сѣчева, както и за мышчната наредба на пишѣлкитѣ и на копанята,

Болкото за приличността що я има между сѣчевата и тичането, за неговото траяне и бѣрзина, ето опытанеата що наставникъ Лондесъ е забѣлѣжилъ въ своята *Лѣкарска гимнастика*:

«Единъ човѣкъ, който има голѣма мышчна ходежностъ и доста дѣйностъ въ жицитѣ, може да припка на единъ малкъ раздалечъ, (*сто стѣпки*) съ четвѣртина повече бѣрзина отъ другото, на когото пишѣлкитѣ не сѣ толкова яки, а дѣхалата му да сѣ по-разширени. Ако раздалечътъ за припкане е одвоенъ, пѣрвій отъ двамата скороходци ще са стигне въ вторій дѣлъ на раздалечътъ; най-сетнѣ, ако раздалечътъ е отри, пѣрвій скороходець ще бѣде надминатъ отъ вторій; а това не става отъ малкото сила и траяне що е потрѣбно за припкането, въ мышчнитѣ жици на пишѣлкитѣ, а отъ безцѣната похватностъ да са подновяватъ дѣханета слѣдъ дѣлги междуринки, една похватностъ що са дѣржи отъ сбирността на дѣхалата, заможни да смѣстевать една голѣма колчавина душа (въздухъ). Така сѣкогажъ скороходецьтъ са спи-

ра отъ мъжнотіата да си пойма душата, слѣдъ като е прѣхвѣрлил нѣкой раздалечъ, а нѣ отъ уморяването на пищѣлжитѣ.»

Скачане. — Това обучаване може са приима като едно отъ най-харнитѣ за гимнастиката споредъ якостта и жилавината щото прави да придобиватѣ пищѣлчнитѣ мышци, и споредъ облагата му въ хиляди случаи. То заздравява погледътъ ни; прави ни пѣргави и похватни, и може да ны предвардева отъ прѣмеждливи паданеа.

Начинъ скачане обнема:

1. Просто скачане, безъ да са затече нѣкой, или съ слѣпени крака;

2. Скачане съ затичане, на высочина и дължина;

3. Сѣщето скачане, хрипкане, съ една тояга или прѣтъ;

4. Скачане прѣвъ дълбочина, прѣскачане.

5. Скачане съ единъ кракъ, стѣрчишкомъ.

6. Непрѣстайно скачане или прѣзскачане;

7. Различни прѣзскачанеа, единъ прѣвъ други, и др. т.

Обща наредба. — Скачането трѣбува сѣкогажъ да става на едно вѣрвежно и пѣсекливо мѣсто, за да са отбѣгне сѣко силно удране; при свѣршакъ на скачането не трѣбува никогажъ да пада нѣкой на петитѣ си, защото може да произлѣзе отъ това едно най-прѣмеждливо мозачно растѣрване. Човѣкъ трѣбува сѣще тѣй да стѣпа съ два крака изъ единъ пѣтъ, защото, ако въ едно скачане прѣвъ дълбочина, падаше съ единъ кракъ, то може стане навѣхнуване или исклѣчане на ставоветѣ.

Обучаването на скачането сглобява въ гимназіитѣ многоразлични обучаванеа и сгодни нарастеването на мышчнитѣ сили, на жилавината и на лекостта. Ортопедическата гимнастика употрѣблява много видове скачанеа, за да намѣсти разваленото нагласене въ силата и въ обнемането на една отъ пищѣлжитѣ. Ако една пищѣлка, да речемъ, е станала по-слаба и по-тънка отъ другата, подыръ нѣкое прѣмежде, за което е трѣбувало доста стоене на миръ, човѣкъ ѣ докарва пѣрвата якостъ, кога нареди лицето да са обучава съ скачане на единъ кракъ, стѣрчишвомъ.

Борене. — Това обучаване, за което е потрѣбно една мышчна обща сила, е было, на вето врѣме, главнѣй дѣлъ на гимнастиката. То са дѣлило на юнашко и войскарско.

Днесъ, както и другъ пѣтъ, боренето е едно обучаване въ което двама противници са залавятъ еднотружно съ рѣцѣтъ си; тѣрсатъ да са хвѣрлятъ, да са изовдигнатъ отъ земята и да са струпалятъ. Снагата приема хиляди различни положенеа, които разиграватъ, на хиляди начини, мышчнитѣ сили, и сѣ яко добри за порастеването имъ. Има различни видове борене, на които описането е за наречена книга само за тѣхъ.

Втори отдѣлъ.

Плуване, хвърляне ил мътане, катерене и държене равновѣсіе.

У гръцитѣ и Романитѣ, плуването е било задълженъ дѣлъ за снажното отгледване. Човѣкъ може си помисли за значилността що сѣ давали на плуването съ тая аксіома, яко тѣжна за оныя, които сѣ имъ казвали: *Той не знае нито да чете нито да плува*. Галитѣ и Франкитѣ бѣше прочути като харни плувачи; и ако, прѣзъ много врѣме, тоя занаятъ са е забравилъ въ Франца, днесъ са подновява пакъ. Отъ прѣди нѣколко години, най-вече въ Паризъ, мъжѣе и жени, дѣвойки и момци, чакать съ нетърпене да са завърне лѣтото, за да са спуснатъ въ вълмата на Сена.

Къпането въ студена вода, споредъ казането на физиоложиститѣ, е едно срѣдство, за приказъ, да засилева снагата и да прави човѣка здравъ и якъ; човѣкъ за да плува, нѣма никаква мъчнотіа, както мыслать нѣкои; стига само да са не страхува и да извършева, на здраво, сичкитѣ мърданеа за плуването що ще опишемъ.

Слѣдъ нѣколко испрѣжни съ вода прѣсканеа по снагата, човѣкъ си намокрева малко челото и гръдитѣ, за да са разбіе триперането, сетитѣ влиза въ водата до поясъ. Тогава, навежда снагата си на прѣднео, главата малко извдигната на заднео, простира рѣцѣтъ и краката и завчасъ докарва рѣцѣтъ при гръдитѣ си като направи да опишатъ единъ полуобръчъ въ водата. Колѣнето са свивать и краката са докарватъ единъ срѣщо другъ, зада са отдѣлятъ изново и на поврѣтки; мърданеата на краката и на рѣцѣтъ трѣбува да ставать въ сѣщето врѣме. За да плува нѣкой безъ да са уморява, трѣбува да раставя тѣя мърданеа така:

1. Двѣтъ рѣцѣ са турять отпрѣдъ до гръдитѣ, прѣстіето на сѣка рѣка да сѣ съ опжѣто *едни на други* отъ дланѣта тѣй, щото да образавать единъ остъръ кѣтъ;

2. Колѣнето са свивать и петитѣ са приближавать една до друга, както го прави жабата.

Човѣкъ тласнува яката краката на заднео като ги раствори, и въ сѣщето врѣме тласнува рѣцѣтъ на прѣднео, сѣкогажъ съ слѣпени прѣстіе, за да порать водата както носѣтъ на единъ корабъ въ морето. Той трѣбува да отдѣля рѣцѣтъ само въ часѣтъ когато направеното тласкане отъ краката не напрѣднува; тогава ги отдѣля полека като опише единъ полуобръчъ, за да ги докара прѣдъ гръдитѣ; въ сѣщето врѣме свива колѣнитѣ и петитѣ са приближавать. Изново пакъ тласнува краката на заднео и рѣцѣтъ на прѣднео, и така сѣкогажъ.

Човѣкъ, който извършеше на здраво и безъ страхъ отъ водата, тѣя мърдана, можваше да заплува отъ първото си опытване.

Искусство плуване обнема различни начини: да са държимъ въ равновѣсіе отгорѣ по водата, да поримъ вжлмата, да плуваме на права брѣзна или полегата, да са обхрнемъ на гърбътъ и да плуваме гърбишномъ и най-сетнѣ да са отпустнемъ до край безъ мърдана.

Искусство да потъва нѣкой въ водата иска голѣмо снабвяне въздухъ въ джхалото. Това снабвяне като стане, човѣкъ са исправа на крака, облѣга кучантъ на грѣдитъ си, сдървява сичката снага и са спуща, главата испървомъ, лактето простнати на преднео и рѣцѣтъ сплѣскани, за да поратъ водата и да закрывлятъ главата. Като дойде на джното въ водата, мърднува кърлюшно, ударва силно кракътъ по земята или по водата, и излазя завчасъ отгорѣ.

Грѣцитъ и Романитъ быле много напѣднали въ гимнастиката, та имали прѣшироки язове съ топла вода, дѣто прѣзъ зимно врѣме, могли да са обучавать съ плуване, было за варди-здраве, было за испѣряване.

Хвѣрляне, мѣтане. — Начинъ да хвѣрляме или да мѣтаме съ рѣжа камыкъ, валякъ, валка, и др. т., е едно залжване, на което са прѣдавать обыкновенено момцитѣ. Отъ играта на валка, отъ мѣтането валякъ или камыкъ, отъ хвѣрлянето съ пращга, и др. т., нарастевать мышцитѣ на лактетѣ, на грѣдитъ и рамената, и исправять погледътъ.

Катерене. — Това обучаване размърдева мышчната наредна на ставоветѣ и на копанята; то ны научава да държимъ равновѣсіе, и, въ много случаи, може ны прѣдварди отъ прѣмежде. Начинъ катерене обнема много обученеа:

1. Да са окачваме съ лактетѣ и рѣцѣтъ;
2. Да са държимъ съ пищѣлжитѣ и краката;
3. Да са катеримъ по единъ боръ;
4. Да са качваме на стѣлба само съ рѣцѣтъ. За това обучене е потрѣбна една голѣма мышчна сила на лактетѣ и рамената;
5. Да са катеримъ по стѣлба отъ вжже; същето да правимъ на вжже, което има вжзли.

Равновѣсіе. — Човѣкъ трѣбува да са обучава испървомъ да са държи на равновѣсіе само съ единъ кракъ; сетнѣ са научава да вжрви по една греда; подырѣ, да са учи да ходи по единъ простнатъ боръ отъ единий край до другий безъ да са отилѣснува на страна; най-сетнѣ да стои на крака врѣзъ едно буре и то да са тѣркаля.

Трети отдѣлъ.

Играње хоро. — Това залжване, на което са прѣдавать младитѣ съ толкова ревность, е едно срѣдство да направи да са мърда,

да са исправя и да стои снагата съ оная приличност, лекостъ и пріетностъ, която е на хубостта както е свѣтлината на деньтъ. Безъ пріетността, силата е една дебелацина, и сжщата лекостъ си изгубва врѣдността.

Учитѣ за играене хоро, кога са управятъ отъ похвatenъ даскалъ, заличаватъ отгорѣ за малко врѣме кривдитѣ на вжрвежтъ, нуждитѣ на стоенето и непожркуватъ мжрданеата. Стѣпката става лека, стоенето заздравено, изгледътъ застоянъ и безъ сджрвяване на главата и грждитѣ; лактетѣ застояватъ и са мжрдатъ лесно: различнитѣ клатенеа и маханеа са извжртяватъ; приличността става обржгнуване; най-сетиѣ, пріетността са разнося по цѣлата снага и привлича чудене.

Бздене конь. — Начинъ да са джржи нѣкой добръ на коньтъ и да му управля харно юздата, иска едно обучаване малко много джлговрѣменно, споредъ похватността на ученикътъ; защото е рѣчта да направи различни вжрвежи на единъ живъ трупъ, даренъ съ воля, която трѣбува да прѣклонимъ на наш'та.

Стоенето на човѣка вжзъ коньтъ трѣбува да бжде тжй, щото тежнината отъ снагата му да бжде изравно распржстната по сѣдлото, дѣто нищо да не бжрка нито да уморява нито вжсѣдникътъ нито коньтъ.

Вжсѣдникътъ трѣбува да сѣди отгорѣ правъ като свѣщъ, За да стане тая правостъ, трѣбува щото строжерната рѣзка, която започнува отъ главата до раскрачтъ, да бжде право противна на строжерната рѣзка отъ коньтъ, що започнува отъ срѣдъ задницата на добытакътъ и са свжршева до челото; отъ дѣто произлазя една и сжща рѣзка, и споредъ това, едно свжршено равновѣсіе. Така отъ това свжршено равновѣсіе и отъ приличното стоене произлазя пріетността на вжсѣдникътъ.

Бзденето е сжще тжй поносно и пріетно; то понося най-вече на оныя лица, що годинитѣ или дружинскій постъ ги сили на единъ сѣдливъ животъ. Бзденето подава на сжчевата силата отъ която тыя иматъ потрѣба да извжршеватъ егодно своитѣ работанеа; нж, най-вече то има вліяніе вжзъ хранилото. Сжщо както возенето на кола, бзденето на конь, слѣдъ бзденето, смила лесно храната. Съгледването довѣжда, че оныя човѣци, които сж насилени споредъ боравьнето си да вжсѣдатъ сѣкій день конь, бдять много, смила имъ са храната бжржѣ и ставатъ обыкновенно кржвени.

Най-сетиѣ, гимнастиката искарва за дружината здрави, яки и пжргави човѣци които незнаятъ страхъ що ще рече, и сѣкогажъ сж прѣдадени, за да помогнатъ на приличнитѣ си, кога животътъ имъ е въ прѣмежде.

СТРАДАЛНИЧНИ ОБУЧАВАНЕА.

Страдалничнитѣ обучаванеа прѣдставятъ единъ другъ родъ явенеа: ставоветѣ сж оставени на миръ, мърдането на снагата е направено отъ една вѣжкашна причина; тогава, мышцитѣ са намиратъ въ недѣйность и не възврѣщатъ веке, за тѣхна облага, една доста голѣма кавина хранилнически сокове, както въ дѣйнитѣ обучаванеа. Сичката живна дѣйность става въ булото на чжрвата и най-вече въ кржстачната тжкань, дѣто тлжстината са набира малко-по-малко; за това тыя обучаванеа сж много добри за немощни, нервически и болничави людѣе.

Обучаването (возенето) съ конски кола докарва нѣкоя якость на сжчевата, безъ да направи по-бжрзи тѣхнитѣ вжршенеа. Тржскането на колата улеснява смилането и разнасянето на хранилническитѣ сокове, безъ да докарва загуба отъ джхалното и кожичното пушане пара, или издишане. Сичкитѣ тыя, които сж пжтували съ конски кола сж са съгледали, подыръ едно много фдене, че отъ вжрвежътъ на колата са е побжрзувало нѣ само смилането, нж и поревката са е раздражневала и правила да фде човѣкъ много; отъ дѣто произлазя, че людѣето возачи ставали, отгорѣ за нѣколко години, кржвени и надебелявали.

Обучаването (возенето) съ конски кола понося на сѣкоя една вржстѣ, и най-вече на дѣцата и на старитѣ; то е едно яко-добро варди-здраве срѣдство, за да засилева по-скоричко болничавитѣ, да побутнува разноснитѣ немощни вжршенеа и да докарва на бабяко-чжрвната наредба дѣйността що я е изгубила.

ИСТЪКМЯВАНЕ

НА

ЧОВѢШКАТА ХУБОСТЬ.

(Виждъ VI кн.)

Сговорна хубость.

Тойсь видъ хубость, която има нѣкоя прилика съ приличната хубость, е посвойщина на климатитѣ, на обычаитѣ, на обжгнванеата и на многото или малкото варварство или народно истащене. Никой народъ не можеше са отлжче отъ своенжравіата на тая сговорна хубость; започни отъ тжнката и крѣхката паризіянка, която си развали кржстѣтъ съ стисканото отъ една застѣгалка-доръ до кржвената Хоттентотъ, ка, която си сплѣскува носѣтъ, уголѣмява си устата, продължава си у-

шитѣ и грждитѣ, сичкитѣ народи и плащатъ биря; това ще го истжлуваме тугъ на кжсичко.

Има обичай отъ памтивѣка, между самороднитѣ на много страни въ Азіа и Америка, кога са добые дѣте да му растривать, да му мачкать, коститѣ на кжртунката, за да му направять главата да приеме единъ народенъ кроежъ, който е прочуть за най-хубавъ. Тая е причината на различнитѣ народи и народища съ джлговати глави като пжпешъ, съ четирикжтни или пирамидални глави, съ остри или сплѣскани глави, съ една чудовищна испжкнатость на слѣпоочнитѣ страни.

Европцитѣ обичать едно широко, издвигнато и добрѣ открито чело, когато Перувицитѣ похваляватъ едно тѣсно и прѣтиснато чело; женитѣ имъ, за да направять тоя видъ хубость, употребяватъ, още отъ дѣтинско, силни механически срдѣства и постигнувать помысльта си.

Голѣмитѣ очи изравно съ главата и обли отворени сж една хубость въ пѣкои страни; Лапонцитѣ и Ескимосцитѣ обичать, напротивъ полузатворенитѣ очи. У Кинезитѣ, както са каза, слѣпенитѣ наведено, очи, съ горни джлги и провиснати клепачи, сж чутни за най-хубави.

Единъ издаденъ носъ е яко грозенъ за Татаритѣ и Монголитѣ; така майкитѣ са грыжатъ да го сплѣкуватъ на тѣхнитѣ Бозайничета. У негритѣ и у оширитѣ сажденъ цвѣтъ, чипястій и прѣдхлгій носъ са има като истжкмяване. У Персійцитѣ хубостьта му са има въ една благородна джлжина. Много народи и народища пробивать прѣгградката на носътъ и тамъ окачевать навичванеа и гиздила, както това са прави, въ Европа, за ушитѣ. Увиснатитѣ нѣща сж нѣкой пжтъ толкова тежки, що носната прѣградка става джлги доръ до горнята жуна; това грозно продължене е една хубость за тыя народи. По други страни пакъ на долнята жуна направять една дупка та окачатъ тамъ различни гиздила, които сж на модата за носене.

Бѣлитѣ и добрѣ нареденитѣ зжби намъ са виждатъ главното навичване на устата; нж, сичкитѣ народи не мыслятъ истото. Така, за Сіамчанкитѣ, чернитѣ зжби сж най-хубави; тѣ са грижатъ сѣкій день да ги враносватъ. — Въ Макасаръ, жлтитѣ и чжрвенитѣ зжби са прѣдпочитатъ отъ чернитѣ и бѣлитѣ. Женитѣ въ Макасаръ прѣмипувать нѣколко врѣме отъ деньтъ да чжрвисватъ и жлтивсватъ зжбитѣ си тжй, щото единъ чжрвенъ зжбъ вжрви слѣдъ единъ жлхтъ и на повржтки. У Яггасцитѣ, нѣмането на двата горни прѣдни зжба е една прилика за хубость. Оная мома, която са страхувуваше да и извадятъ тѣхъ зжби, не поглежда я никои и не може да намѣри нѣкого да са ожени. Много моми, подканени отъ гиздавина или да бждять угодни, изваждатъ си четиртѣхъ зжба намѣсто двама, и сж увѣрени да найдатъ задырници. — Нѣкой народи оцѣняватъ малкитѣ уши; много други ги искать да иматъ една грозна джлжина. — Великденско срдѣморцитѣ джрпатъ ушната хруштѣлка на дѣцата си, продължавать я колкото са може и я възпрѣ-

татъ като ушитѣ на една хрѣтка. — Етіопійцитѣ тѣрсатъ сплѣсканитѣ, широкитѣ и залѣпенитѣ уши вжзъ коститѣ на главата, както брашлянъ по едно дърво. — Зеландцитѣ иматъ за хубость на ухото, кога неговото меко крайще е много нарасло. Това крайще, нѣкой пѣтъ широко както рѣчна дланъ, пробивать длѣгнясто и го накачвать съ дървени колове, голѣми колкото единъ мощникъ, съ отвѣсци отъ кости или камане и съ кѣсове желѣзо тѣжко нѣколко оги.

Нейдѣ-си, човѣцитѣ оцѣнявать една дебела и много кѣса шія да са вдава въ рамената; — другадѣ, една тѣнка и длѣгняста шія са иска. — Въ нѣкой мѣста на Алпи, една чудовищна гуша има гиздавина: една мома, нѣма ли гуша, мѣчно са оженва.

Хубостъта на женскитѣ грѣди различава сѣще тѣй споредъ мѣстата и вкусуванеата. У едни издаденитѣ и голѣмитѣ грѣди сѣ добри, у други сплѣсканитѣ. Байадеркитѣ въ Индіа похлупвать грѣдитѣ си съ едни блюда отъ дървена жилава кора, за да са спрѣ растенето имъ; — Алмеикитѣ въ Египетъ и Бедуинкитѣ ги дѣрпять, за да станать длѣги и увиснати.

Сѣще така нѣма едногласенъ сговоръ и за хубостъта на крѣстътъ. — Нѣмцитѣ и другитѣ нѣкои народи тѣрсатъ да бѣде жената кѣрвена; Японцитѣ и Кинезитѣ искать да бѣде сухичка. На пѣрвитѣ копнѣ сѣрцето за дебели и широки пояси; на вторитѣ за тѣнки и истѣнени.

Има мѣста дѣто нѣмането на сѣдалнитѣ мышци е каквина; на други — малко ги е грижа за оныя жени, които нѣмать хотентотеска задница.

Шишкавитѣ тѣрбухи бѣле нѣкогажъ на почетъ у Ингелизитѣ, кога въ истото врѣме, у Франца бѣле плоскитѣ.

Много народи оцѣнявать тѣнко-длѣгитѣ пищѣлки, когато други прѣдпочитать кѣситѣ и шишкавитѣ. Това е сѣще така за лактетѣ и рѣцѣтѣ.

Въ Киня обожавать дебелитѣ и кѣситѣ крака; въ Истоу хвалять, кога сѣ тѣи широки и плоски. Френцитѣ привзима страсть за единъ тѣнъкъ и малъкъ кракъ; Ингелизитѣ — за единъ тѣсенъ и длѣгъ кракъ. Колкото отъ кѣмъ хубостъта на кожата, сѣкій оширъ, сѣкой народъ. я смѣта въ цвѣтътъ, който е нему по свойщина, или въ правянеата за накичването ѳ. Така, у негрскій оширъ, хубостъта на кожата стои въ едно абаноско черно, у Кафритѣ, Папусцитѣ, Земблинцитѣ, и др. т., тя е въ саждевій цвѣтъ. Самороднитѣ въ Америка, народитѣ отъ полярнитѣ обрачи, татарскитѣ и монголскитѣ ошири, виждать хубостъта въ жълтата кожа. Индійцитѣ оцѣнявать мургавата кожа, когато Европцитѣ отлѣчатъ сичкитѣ тѣхъ цвѣтове и иматъ бѣлата на червени багрила кожа като самата истинско хубава. Множество варварски народи и народища крѣятъ самородній цвѣтъ на кожата си като са мажатъ съ шарило; други съ едни незаличливи бѣлезии отъ едно обще бенливане. Гроен-

ландкитѣ, за да са виждатъ по хубавици, са жълтисватъ и бѣлисватъ. — Деканезкитѣ само са жълтисватъ, а пакъ рѣцѣтъ и краката си чървисватъ. Земблинкитѣ си теглятъ сини брѣзни по челото и кучантътъ; Японезкитѣ си синисватъ веждитѣ и жунитѣ. Токо-речи сичкитѣ народища въ Океанія и Полинезіа виждатъ хубостта въ една бенлисана кожа. Кожата на образътъ, на грѣдитѣ, на лактетѣ, на пицѣлжитѣ и на цѣлата снага е исписана съ бѣлезенеа, малко много чудни, нѣ яко редовни, направени съ остри кремаци или съ бодили отъ стомана тѣй, щото сичката кожна повърхнина на човѣка прѣдставя една пѣстра кунописъ отъ глава до кракъ.

На свѣршакъ, единъ сетнѣшенъ доводъ за различността на сговорната хубость ни показватъ тѣя бѣлези:

Въ столица Етіопска има статуа една жена, на която чудната хубость ѝ е врѣднувала една царщина и божествени почести. Тая статуа, описана отъ млозина пѣтувачи, има четирикътна глава съ прѣшироко чело, издадени челости, сплѣсканъ носъ, прѣголѣми уста, увистнати и много дълги грѣди, яко широкъ поясъ и копаня, и една прѣголѣма задница, и др. т.

Въ градъ Кантонъ яма една кунописъ, която дразни много чуденето на Кинезитѣ; тая кунописъ представя три голи жени, показъ за хубость, споредъ вкусоването на мѣстото, и ето главнитѣ ѝ бѣлези: очитѣ сѣ мѣнички, слѣпени наведено и закрити съ едни прѣголѣми горни клѣпачи; образътъ е сплѣсканъ широкъ и носѣтъ малко издаденъ; тѣрбухътъ е испѣгнатъ, когато останалото на снагата е страшно мѣршаво; краката сѣ сѣще така кѣси дебели, и прѣстѣето сѣ обрѣжени съ чудовищни ноктіе. Прѣдъ нашѣтъ очи, тая кунописъ прѣдставуваше три охтични жени или испустѣли отъ една дълга и болежна болестъ; за Кинезитѣ е, напротивъ хубость въ непомысленото ѝ истѣкмяване, или хубость за приказъ.

Рубенсъ, въ своето *Парисово сѣдене*, яко добръ е измыслилъ та исписалъ хубостта въ най-примамчивъ видъ; нѣ, за единъ Френець, тритѣ неговѣ *Пріетности*, като са надпиратъ за златната ябълка, приличатъ много на три дебели Фламандки, защото кунописецътъ е былъ Фламандецъ и е гледалъ хубостта съ истото око както и неговитѣ едноземци.

Слѣдъ това щото прочетохме, може ли нѣкой да надържа, че има една сѣщинска свѣршена хубость, която да хваща мѣсто за сичкитѣ други? Тая сѣщинска хубость, що искусството и доброто вкусуване сѣ намѣрили и скроили, тя ли е само истинска? или хубостта нѣма ли опрѣдѣленъ кроежъ и невиси ли отъ начинътъ съ който сѣкій оширъ, сѣкой народъ, сѣко лице, пріема втѣлпенеата си?

Ето, да речемъ, единъ човѣшки образъ, който са има и оцѣнява като свѣршено хубавъ отъ полвината на свѣтътъ, когато другата пол-

вина го гледа като до край грозенъ; отъ тѣя двѣ мысли, коя е истинската, и отъ коя страна да гудимъ изборътъ си, за да направимъ да надтегна кжпуната? Пытането става още повече замотано, и човѣкъ не може го расправи безъ да са невъзвжрне на отдалечни причини.

Сѣкѣй народъ си има единъ характеръ, нему посвойщина, и единъ лични самободъ, който го кара кжмъ еди-коя посока и еди-коя помысль. Така Фенеціанитѣ, Тирійцитѣ, Картагенцитѣ, отлжчно прѣдадени на тжрговщина, быле тжрговци на ветій свѣтъ. — Индія и Персія сж са залягали съ орачество. — Скититѣ сж са приѣмали за войскарски и овчѣрски народи.

— Египтянецътъ е ископавалъ гробници, сграждалъ храмове и е правилъ много дебелашки богове. — Гржцитѣ, народъ прѣдимственъ на добронжравіе и на снажно сглобяване, быле пѣснопойци и искусственици, за приказъ, на тѣхно врѣме. Дарени съ единъ тжкменъ остъръ умъ, и съ една многоприлична присторка, тѣи надминали сичко онова, което е было прѣди тѣхъ, и докарали искусствата, най-вече каменодѣлането, до едно таково истжкмяване, щото по-насетнѣшнитѣ истжщенеа, като ненамѣроха нищо за истжкмяване въ кроежното искусство, уподобиха само горницитѣ отъ тѣя майстори, да ги праватъ като тѣхнитѣ, безъ да можатъ нѣкогажъ да ги надминатъ. Умственій даръ за кроежното и поетическото искусство е най-остроумній дѣлъ и най-многоприличній образъ на гржцкото образование и истжщене; така на тая даровитость длжжиѣмъ за мряморитѣ, що са вижда да ги е почело врѣмето, за да ги уварди да имъ са чудимъ. Прочутитѣ искусственици по то врѣме като гледали, че свжршената хубость я нѣмало само вжзъ едно лице, заели отъ различни покази истжкмяванеата що сж намирали по тѣхъ, за да скроятъ едно цѣло свжршено, на което турили името *сѣбирна хубость*. Така, Ксевкисъ, подканенъ отъ Агригентци да изобрази една Венера, отбралъ, между сто хубави дѣвойки отъ Агригентъ, седемъ показа, и въ тѣхъ той позналъ усамотени истжкмяванеа, които сж быле потрѣбни нему, за да сглоби едно цѣло свжршено. Най-хубавитѣ дѣвойки отъ Гржція быле за покази на Скопаса и Пракситела, кога тѣ са убезсмжртили съ мряморитѣ си, които са прѣдставяли майката на любовта въ сичката свѣтликавость на нейната хубость. Медициска Венера и Белведерски Аполонъ, що са неуморява никой да имъ са чуди, сж сжще тжй сжсене отъ истжкмяванеа отъ дваисетъ показа. Най-сетнѣ каменодѣлецъ Поликлетъ, който въ славното надварване за статуитѣ на Амазонкитѣ, спечѣлилъ пжрвата цѣна вржзъ Фидіаса, основалъ до сушъ мѣрката за едномѣрността и приликата, която сглобява хубостьта споредъ искусството; статуата, що направилъ той, като доводъ на тая наредба и да бжде за показъ, нарекли я *норма*, или мѣрка, за сичкитѣ искусственици; и, отъ то врѣме до днесъ, основаната Поликлетова мѣрка не са е промѣнила никакъ; сичко, което е направено споредъ нея, са има

за хубаво, и сѣго нѣщо отдалечено отъ нея са отежда за недоправено.

Поликлетъ, прѣди да измачка тая прочута статуа, поискалъ да о-пыта ако оцѣненето на хубавината была душевна дарба и едно врасло сѣщане, както казвали нѣкои идеалисти философи. Така, той измачкалъ двѣ статуи, едната споредъ обаяването на млозина, а другата споредъ мѣрката на искусството. Той слушалъ наставянеата на сичкитѣ оныя, които влязали въ неговата каменодѣлница; той прѣкроевалъ, промѣн-валъ, прѣобразявалъ, споредъ съгледванеата що му правили другитѣ, и послушалъ различни исканеа. Най-сетнѣ, като са свършила работа, той разложилъ двѣтѣ си статуи: едната раздразила чуденето на свѣтътъ, а другата станала прѣдмѣтъ за смѣхоріа. Тогава, Поликлетъ продумалъ: «Тая статуа що я придумвате, рекълъ той, е ваша работа, а оная, за която са чудите, е моя направа.»

Добавяне на Българско-Френскій Рѣчникъ.

Извржстни, *прил.* excellent.

Изядба, *и. ж.* les frais.

Мжтило (1. навошината), *и. с.* la celeule; 2. размиръ.

Неразбиркавъ, *прил.* incompréhensible.

Несумясване, *и. с.* la perplexité.

Нетърпетни, *прил.* insupportable.

Отволяне, *и. с.* la satisfaction.

Отеѣкъ (свадбарска дума), *и. м.* l'arrêt, *и.*

Селитреникъ, *и. м.* l'arote, *и.*

Топлило, *и. с.* le poile.

Часовито, *нар.* de temps à autre.

Щѣрбо, *нар.* le manque, le frai. Мѣрихме житото та из-лѣзе щѣрбо. Тая жѣлтица е щѣрба.